

Begreppslista

Förklaringar och definitioner av begrepp som används i den nätbaserade kursen ”Att höja skolans elevhälsokompetens”

Delaktighet: En elevs delaktighet i skolans alla sammanhang utgörs av samspelet mellan de individuella förutsättningarna och lärmiljön. Alla elever ska ha samma möjligheter till delaktighet i sin lärmiljö¹.

Elevhälsa: Elevhälsa är hela skolans angelägenhet. För att uppnå välbefinnande och måloppfyllelse hos alla elever krävs allas kompetenser, både den som finns inom den samlade elevhälsan, men också den som finns hos den pedagogiska personalen på skolan. Elevhälsa som tillstånd skapas och upprätthålls tillsammans i det dagliga pedagogiska arbetet, där också elevens röst är viktig².

Elevhälsan: Elevhälsan ska enligt skollagen ha tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog, kurator samt specialpedagog eller speciallärare.³ Elevhälsan som team kan bestå av fler professioner än de som nämns i skollagen och behöver definieras på varje skola.

Elevhälsans insatser: Elevhälsans insatser ska enligt Skollagen omfatta medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Elevhälsans insatser ska enligt skollagen främst vara förebyggande och hälsofrämjande. Samtliga insatser från elevhälsan ska stödja elevernas utveckling mot utbildningens mål både på individ-, grupp- och skolenhetsnivå⁴. Det innebär att insatserna ska riktas till såväl enskilda elever som till grupper av elever och till skolan i dess helhet.

Elevhälsoarbete: Elevhälsoarbete innebär att elevhälsan och skolans pedagogiska personal samverkar för att stödja och möjliggöra en fullständig skolgång med goda skolresultat för alla barn oavsett förutsättningar. Ett gemensamt elevhälsoarbete bidrar till att utveckla en tillgänglig lärmiljö som främjar elevernas lärande, utveckling och hälsa⁵.

¹ Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2015, *Delaktighet- ett arbetsätt i skolan*.

² Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2018, *Elevhälsoarbete under utveckling – en antologi*.

³ Skollagen 2010:800, 2 kap. 25§.

⁴ Skollagen 2010:800, 2 kap. 25§.

⁵ Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2020, *Samordning för ett hållbart elevhälsoarbete*.

Elevhälsokompetens: Benämningen elevhälsokompetens används i ett försök att beskriva komplexiteten i skolors elevhälsoarbete⁶. För att komma åt ett mer förebyggande och hälsofrämjande arbete behöver skolans ledning och personal kritiskt granska och analysera sin egen verksamhet. Skolor har olika förutsättningar och utmaningar. Därför behöver varje skola utforska och utveckla sin skolas elevhälsokompetens. Att höja skolans elevhälsokompetens står för en lärande process där alla behöver bidra i arbetet att systematiskt utveckla skolans förmåga att möta elevers olika och specifika behov.

Flerprofessionella team: I flerprofessionella team arbetar de olika professionerna sida vid sida, yrkesrollerna är tydliga, de informerar varandra, kan samarbeta med gemensamma arbetsuppgifter men är ganska oberoende av varandra⁷.

Funktionsförmåga: Funktionsförmåga hör i hög grad ihop med människans välmående. Den kan definieras utifrån nivån på de resurser en individ har⁸.

Funktionsnedsättning: En funktionsnedsättning kan bli en begränsning för en person i relation till omgivningen. Då talar man om ett funktionshinder. Sådana begränsningar kan till exempel vara svårigheter att klara sig själv i det dagliga livet. Det kan även handla om bristande delaktighet i skolan, i arbetslivet och i fritidsaktiviteter. Många gånger handlar det om att omgivningen brister i tillgänglighet. I Sverige gäller konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Konventionen har till syfte att undanröja sådant som hindrar personer med funktionsnedsättning att åtnjuta sina mänskliga rättigheter⁹.

Skolan har enligt skollagen ett särskilt ansvar för elever med funktionsnedsättning. Elever som till följd av funktionsnedsättning har svårt att uppfylla de kriterier som gäller ska ges stöd som syftar till att så långt som möjligt motverka funktionsnedsättningens konsekvenser¹⁰.

Förebyggande arbete: Förebyggande arbete handlar om att i ett tidigt skede identifiera riskfaktorer och hinder som kan leda till att en individ eller en grupp elever utvecklar ohälsa eller risk för misslyckande i lärandet samt arbeta för att undanröja dessa. Men förebyggande arbete kan också innebära

⁶ Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2018, *Elevhälsoarbete under utveckling – en antologi*.

⁷ Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2018, *Elevhälsoarbete under utveckling – en antologi*.

⁸ WHO, 2016, Definition i ICF (International classification of functioning, disability and health).

⁹ Socialstyrelsen och Skolverket, *Vägledning för elevhälsan*. Hämtad 20230810, från <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/barn-och-unga/vagledning-for-elevhalsa/>

¹⁰ Skollagen 2010:800, 3 kap. 2§.

att arbeta för att stärka friskfaktorer. Exempelvis kan ett trygghetsarbete med en grupp av elever vara ett förebyggande arbete utifrån tidiga signaler om otrygghet i en elevgrupp eller omkring en enskild elev. Trygghetsarbetet behöver alltså inte riktas avgränsat till individerna eller gruppen utan det kan innebära att hela förskolan och skolan arbetar med trygghetsfrågor i anslutning till undervisningen. I det förebyggande arbetet är det därför viktigt att ständigt reflektera kring sambanden mellan individen, gruppen och organisationen¹¹.

Hälsofrämjande arbete: Hälsofrämjande arbete innebär att utgå från ett salutogent perspektiv och identifiera generella hälsofrämjande faktorer som kan bidra till att stärka individers hälsa, välbefinnande och lärande. Hälsofrämjande arbete omfattar hela organisationen; det behöver sträcka sig in i alla delar av verksamheten och involvera all personal. Det kan också innebära ett arbete som involverar flera förskolor och skolor, som ett gemensamt arbete i ett skolområde¹².

Interprofessionella team: I interprofessionella team arbetar teammedlemmarna utifrån ett gemensamt uppdrag. De olika yrkesrollerna är tydliga, arbetsuppgifterna kan men behöver inte vara gemensamma och det finns en hög grad av samordning och därmed ett beroende mellan teammedlemmarna. Intentionerna i skollagen om en sammanhållen elevhälsa med olika kompetenser som ska komplettera varandra kan sägas bäst stämma överens med interprofessionella team¹³.

Kollegialt lärande: Kollegialt lärande är ett samlingsbegrepp för olika former av strukturerat, gemensamt arbete, där kollegor tillsammans utvecklar kunskap. Det görs både genom att lära av egna och varandras erfarenheter och genom ta tillvara befintlig kunskap, till exempel aktuell forskning, inom området. Kollegialt lärande innebär att lärare, rektorer och övriga professioner i förskola och skola själva formulerar frågeställningar, och kännetecknas av systematik, dokumentation, analys och kritisk granskning.¹⁴

Likvärdighet: Undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Den ska främja elevernas fortsatta lärande och kunskapsutveckling med utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper. En likvärdig utbildning innebär inte att undervisningen ska utformas på samma sätt överallt eller att skolans

¹¹ Skolverket, 2019, *Hälsa för lärande – lärande för hälsa*.

¹² Skolverket, 2019, *Hälsa för lärande – lärande för hälsa*.

¹³ Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2018, *Elevhälsoarbete under utveckling – en antologi*.

¹⁴ Skolverket, *Kollegialt lärande. Hämtad 20230810, från <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/utbildning-pa-vetenskaplig-grund-och-beprovad-erfarenhet/skolutveckling-genom-kollegialt-larande>*.

resurser ska fördelas lika. Hänsyn ska tas till elevernas olika förutsättningar och behov. Det finns också olika vägar att nå målet. Skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig utformas lika för alla¹⁵.

Möte: En grupp människor som träffas för information, diskussion, reflektion, problemlösning eller beslut¹⁶.

Plan: En översikt, beskrivning av en gemensam strategi¹⁷.

Proaktivt arbete: Insatser som sätts in innan något har hänt. Det kan vara insatser som avser främja friskfaktorer för elevers utveckling mot skolans mål utifrån ett salutogent perspektiv. Det kan också vara insatser som avser förebygga riskfaktorer och hinder för elevers hälsa och lärande utifrån ett patogent perspektiv. Proaktivt arbete innehåller både förebyggande och hälsofrämjande insatser¹⁸.

Policy: En särskild rekommendation eller riktlinje som vägleder mot önskade mål¹⁹.

Reaktivt arbete: Det avser här åtgärdande insatser som sätts in när något redan har inträffat²⁰.

Rutin: Normal arbetsgång som utgår från vana och yrkeserfarenhet²¹.

Salutogent förhållningssätt: Ett förhållningssätt som utgår ifrån teorier och begrepp som fokuserar på resurser och hälsa²². Det innebär att förstå friskfaktorer som främjar hälsa, lärande och utveckling samt utveckla förståelse för hur barns och ungas förmåga att anpassa sig och möta utmaningar ser ut, dels att identifiera riskfaktorer för att förebygga ohälsa. Det innebär också att öka generella hälsofrämjande faktorer, anpassa verksamheten efter barns och ungas förmågor och behov samt undanröja hinder och riskfaktorer²³.

Samsyn: Samsyn står i den här kursen för det arbete som syftar till att alla inblandade delar en gemensam uppfattning om roller, begrepp och det gemensamma uppdraget. Samsyn innebär inte att alla måste tycka lika men utgör en grund för att möjliggöra samverkan. Det handlar bland annat om en

¹⁵ Skolverket, 2022, *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2022*.

¹⁶ Definition hur begreppet används i kursen.

¹⁷ Definition hur begreppet används i kursen.

¹⁸ Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2018, *Elevhälsoarbete under utveckling – en antologi*.

¹⁹ Definition hur begreppet används i kursen.

²⁰ Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2018, *Elevhälsoarbete under utveckling – en antologi*.

²¹ Definition hur begreppet används i kursen.

²² Antonovsky, 2007.

²³ Skolverket, 2019, *Hälsa för lärande – lärande för hälsa*.

gemensam problemförståelse samt respekt för och tillit till varandras uppdrag och kompetens²⁴.

Samtalskultur: Samtalskultur står för vad vi pratar med varandra om men också hur vi pratar med varandra i samverkan kring komplexa ärenden²⁵.

Samverkan: Samverkan används för att lösa sammansatta problem där det är nödvändigt att flera professioner bidrar med sin kompetens. Samverkan bör alltid ha ett tydligt syfte. Arbete med elevhälsa förutsätter samverkan mellan olika yrkesgrupper²⁶.

Stödjande strukturer: En samarbetskultur behöver organiseras i stödjande strukturer för att möjliggöra samverkan²⁷. Stödjande strukturer bygger upp vardagsarbetet på skolan i form av olika möten, planer, rutiner, policy eller liknande²⁸.

Systematiskt kvalitetsarbete: Elevhälsan ska vara en del av skolans kvalitetsarbete. Syftet med ett systematiskt kvalitetsarbete är att synliggöra vad skolan gör, varför och vad det leder till. Kvalitetsarbetet innebär att kartlägga, planera, följa upp, analysera, dokumentera och utveckla utbildningen. Ett fungerande kvalitetsarbete är avgörande för att kunna främja alla elevers lärande, utveckling och hälsa. Elevernas perspektiv ska tillvaratas och hela skolans miljö ska uppmärksammas. Skolchef och rektor leder, organiserar och samordnar kvalitetsarbetet²⁹.

Tillgänglighet: Tillgänglighet är ett begrepp som beskriver hur väl en organisation, verksamhet, lokal eller plats fungerar för barn och elever oavsett funktionsförmåga. Tillgänglighet är de förutsättningar som krävs för att alla barn och elever ska kunna vara delaktiga i en inkluderande skolverksamhet. Att utveckla sin verksamhets tillgänglighet innebär att anpassa den pedagogiska, den fysiska och den sociala miljön i relation till barns och elevers lärande. Arbetet ingår i verksamhetens kvalitetsarbete, i det pedagogiska utvecklingsarbetet och som ett stöd för

²⁴ Socialstyrelsen och Skolverket, *Vägledning för elevhälsan*. Hämtad 20230810, från <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/barn-och-unga/vagledning-for-elevhalsa/samverkan/>

²⁵ Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2018, *Det lilla ordet främst – ett förebyggande och hälsofrämjande arbetssätt i skolan*.

²⁶ Socialstyrelsen och Skolverket, *Vägledning för elevhälsan*. Hämtad 20230810, från <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/barn-och-unga/vagledning-for-elevhalsa/samverkan/>

²⁷ Törnsén, 2014.

²⁸ Partanen, 2012.

²⁹ Skolverket, *Elevhälsoarbetet stärks i skollagen*. Hämtad 20231008, från <https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/systematiskt-kvalitetsarbete/elevhalsoarbetet-starks-i-skollagen>

likabehandlingsarbetet³⁰.

Tvårprofessionellt team: Ett tvårprofessionellt team är en grupp sammansatt av personer med olika yrkesroller som kompletterar varandra och som ansvarar för att samverka kring ett tydligt gemensamt uppdrag³¹.

Undervisning: Undervisning är enligt skollagen sådana målstyrda processer som under ledning av lärare eller förskollärare syftar till utveckling och lärande genom inhämtande och utvecklande av kunskaper och värden. Elevhälsan kan bidra med sin kompetens för att utveckla undervisningen på organisations-, grupp- eller individnivå³².

Utbildning: Utbildning är enligt skollagen den verksamhet inom vilken undervisning sker utifrån bestämda mål. Utbildningen ska exempelvis främja elevers utveckling, lärande och lust att lära, och i samarbete med hemmen främja deras allsidiga och personliga utveckling. Elevhälsan är en del av utbildningen och ska stödja elevernas utveckling mot utbildningens mål³³.

Åtgärdande arbete: Åtgärdande arbete handlar om att identifiera och åtgärda de problem eller svårigheter som uppstår kring barn och unga på olika sätt. I förskolan kan det vara när en problemsituation uppstår som kräver analys, planering och åtgärd. I skolan kan det handla om arbete med extra anpassningar och särskilt stöd. Exempel på situationer när åtgärdande arbete kan behövas är när en elev riskerar att inte nå de kunskapskrav som minst ska uppnås i ett eller flera ämnen, när det förekommer skolfrånvaro eller om det förekommer aggressivt utåtagerande beteende i undervisningssituationen. Att åtgärdande arbete kan utgå från individnivå innebär dock inte att åtgärden behöver rikta sig enbart till individen; det kan visa sig att det behövs ett arbete på grupp- eller organisationsnivå, i lärmiljön eller i hela skolan som organisation. Individens ohälsa och bristande välbefinnande kan utvecklas på grund av riskfaktorer i mötet med omgivningen och åtgärder kan därför behövas just i omgivningen³⁴.

³⁰ Specialpedagogiska skolmyndigheten, *Tillgänglig utbildning*. Hämtad 20231008, från <https://www.spsm.se/stod-och-rad/skolutveckling/tillganglighet/>

³¹ Lennér Axelsson & Thylefors, 2013.

³² Socialstyrelsen och Skolverket, *Vägledning för elevhälsan*. Hämtad 20230810, från <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/barn-och-unga/vagledning-for-elevhalsa/>

³³ Socialstyrelsen och Skolverket, *Vägledning för elevhälsan*. Hämtad 20230810, från <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/barn-och-unga/vagledning-for-elevhalsa/>

³⁴ Skolverket, 2019, *Hälsa för lärande – lärande för hälsa*.

Referenser

Höög, J. (2014). *Elevhälsan i skolan- teman med variationer*. Hämtad från http://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.196120!/Menu/article/attachment/Artikel%20Jonas%20H%C3%B6%C3%B6g.pdf

Iwarsson, P. (2014). *Samtal i skolan*. Stockholm: Gothia fortbildning.

Lennér Axelsson, B., & Thylefors, I. (2013). *Arbetsgruppens psykologi*. Stockholm: Natur & Kultur.

Partanen, P. (2012). *Att utveckla elevhälsa*. Stockholm: Skolutvecklarna Sverige AB.

SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Skolverket. (2022). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2022*.

Antonovsky, A. (2007). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur & Kultur.

Skolverket. *Elevhälsoarbetet stärks i skollagen*. Hämtad från <https://www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/systematiskt-kvalitetsarbete/elevhalsoarbetet-starks-i-skollagen>

Skolverket. (2019). *Hälsa för lärande – lärande för hälsa*. Stockholm: Skolverket.

Socialstyrelsen och Skolverket. *Vägledning för elevhälsan*. Hämtad från <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/barn-och-unga/vagledning-for-elevhalsa/>

SOU 2000:19. *Från dubbla spår till elevhälsa*. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

Specialpedagogiska skolmyndigheten. (2015). *Delaktighet- ett arbetssätt i skolan*. Härnösand: Specialpedagogiska skolmyndigheten.

Specialpedagogiska skolmyndigheten. *Tillgänglig utbildning*. Hämtad från <https://www.spsm.se/stod-och-rad/skolutveckling/tillganglighet/>

Specialpedagogiska skolmyndigheten. (2018). *Det lilla ordet främst – ett förebyggande och hälsofrämjande arbetssätt*. Härnösand: Specialpedagogiska skolmyndigheten.

Specialpedagogiska skolmyndigheten. (2018). *Elevhälsoarbete under utveckling – en antologi*. Härnösand: Specialpedagogiska skolmyndigheten.

Törnsén, M. (2014). *Rektor, elevhälsan och elevers lärande och utveckling.*

Hämtad från

http://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.193358!/Menu/article/attachment/2tornsen.pdf

WHO. (2016). *International classification of functioning, disability and*

health. Hämtad från <http://www.who.int/classifications/icf/en/>